

Citation:

A.W. Byvanck, Levensbericht H. Frankfort, in:
Jaarboek, 1954-1955, Amsterdam, pp. 312-318

HERDENKING
VAN
HENRI FRANKFORT
(24 Februari 1897—16 Juli 1954)

In het najaar van 1954 verscheen het deel van de Pelican History of Art, gewijd aan de kunst en de architectuur van het Oosten, — in het bijzonder aan de kunst van het oude Voor-Azië —, het werk van ons buitenlands lid Frankfort, dien wij heden herdenken.

Bij deze herdenking moge de vermelding van dit boek vooropstaan. Het is een werk dat thans alleen Frankfort in dezen vorm had kunnen schrijven, een man, volkomen bekend met de archaeologie van het oude Oosten, die zich bovendien met begrip en met toewijding had verdiept in den geest van de volkeren, waarvan hij de materiële nalatenschap had doorvorst, eindelijk, iemand met gevoel voor kunst, met een gecultiveerden smaak en met een bepaalde voorliefde voor al wat schoon is, in het bijzonder voor literatuur, voor muziek, voor bloemen.

Dit boek is het laatste van een lange reeks werken van zeer verschillenden aard. Helaas, is het niet meer dan de helft van hetgeen wij op dit gebied van hem mochten verwachten. Het tweede deel, dat aan de kunst van het oude Egypte zou zijn gewijd, heeft hij niet meer kunnen schrijven.

Hoe tragisch dit moge wezen, laten wij dankbaar zijn, dat hij juist het deel over het oude Voor-Azië heeft nagelaten. Het was het onderdeel van het werk, waaraan wij het meest behoefte hadden. Het land, waarvan de kunst in dit deel wordt beschreven, was het gebied, waarvoor Frankfort zich het meest had ingespannen en dat hij het best kende. Vergis ik mij niet, dan was het ook het gebied, dat hem het meest ter harte ging.

Henri Frankfort is geboren op 24 Februari 1897 te Amsterdam. In die stad heeft hij de Lagere School afgelopen en de Hogere

Burgerschool. Een goede leerling is hij daar, — het was de Tweede Hogere Burgerschool met vijfjarigen cursus —, niet geweest. Voor de vakken, die als hoofdvakken golden, was zijn belangstelling niet groot. Hij verdiepte zich liever in Middeleeuwse Nederlandse poëzie dan in wiskunde. Maar hij was er eerst secretaris en later voorzitter van de schoolvereniging. Blijkbaar was hij toen reeds meer geschikt om leiding te geven dan om leiding te ontvangen. Voor iemand, die dat had ingezien, was hij evenwel een ideale leerling. Men kon hem zijn gang laten gaan. Hij redde zichzelf en het resultaat was steeds voortreffelijk.

Na zijn eindexamen kwam natuurlijk de vraag, welk beroep hij zou kiezen. Zelf had hij toen geen voorkeur. Besloten werd, dat hij, volgens de traditie van de familie, in den handel zou gaan. Enige maanden heeft hij toen gewerkt in de zaak van een vriend van zijn vader, een lederimporteur. Toen moest hij in dienst en zijn diensttijd, — het was tijdens den Eersten Wereldoorlog —, duurde voor dien tijd zeer lang.

Gedurende de mobilisatie is hij tot het besluit gekomen, dat hij moest gaan studeren. Het voor dat doel noodzakelijke staats-examen kostte hem niet veel moeite. Na dit examen te hebben afgelegd is hij te Amsterdam gaan studeren in de Nederlandse letteren.

De keus van dit vak stond in verband met den wens van zijn vader, die wilde dat zijn zoon na het voltooien van de studie kans zou hebben op een bezoldigde betrekking. Naar zijn mening, bood de archaeologie te weinig vooruitzichten, terwijl aan een candidaatsexamen in de Nederlandse letteren onderwijsbevoegdheid was verbonden. Frankfort heeft zich naar den wens van zijn vader geschikt, hoewel het bij hem vaststond, dat een betrekking als leraar ergens in Nederland hem op den duur zeker niet zou bevallen. Wellicht is zijn oude voorliefde voor Middelnederlandse poëzie beslissend geweest.

Of de studie in de Nederlandse letteren hem bevrediging heeft gegeven, betwijfel ik. Hij zelf noemt ten minste, in de rede waarmee hij in 1933 zijn ambt als buitengewoon hoogleraar aan de

Universiteit van Amsterdam aanvaardde, alleen Steinmetz en Brugmans om dank te betuigen voor hun onderricht. Voor de volkenkunde heeft Frankfort ook in later tijd belangstelling behouden, zoals blijkt uit zijn studie over den Afrikaansen grondslag van de oude Egyptische beschaving en uit de polemiëk, waaraan hij heeft deelgenomen, over de oude Egyptenaren en de Hamieten.

Het candidaatsexamen in de Nederlandse letteren heeft Frankfort afgelegd op 7 Juli 1921. Daarna heeft hij zich kunnen wijden aan het vak, waarheen zijn voorkeur ging, de archaeologie. Hoe hij tot die voorkeur is gekomen, werd mij niet bekend. In ieder geval wenste hij een vak, dat zijn volledige belangstelling had, en zijn belangstelling was steeds gericht op de historische ontwikkeling, in de kunst, in de letterkunde, in de muziek.

In dien tijd bood Nederland geen voldoende mogelijkheid voor de studie in de archaeologie. Frankfort is om die reden naar Londen gegaan. Aan University College vond hij daar in de persoon van Sir Flinders Petrie een idealen leermeester. Onder diens leiding en als „Member of the British School of Archaeology in Egypt” heeft hij sedert 1922 deelgenomen aan de opgravingen in Qau el Kebir.

Te Londen heeft Frankfort in 1923 den graad behaald van M.A. De thesis, die hij voor het verkrijgen van dien graad heeft geschreven, is wegens de uitnemende hoedanigheid, bij uitzondering, door het „Royal Anthropological Institute” in druk uitgegeven in 1924, als *Studies in early pottery of the Near East, deel I: Mesopotamia, Syria and Egypt, and their earliest interrelations.*

Samen met zijn echtgenote, dochter van den Amsterdamsen hoogleraar Groenewegen, is Frankfort in de jaren 1924 en 1925 te Athene geweest als „member” van de British School of Archaeology. Van daar uit hebben zij lange studiereizen ondernomen in het Nabije Oosten en in Europa. Gedurende die reizen is het materiaal verzameld en bewerkt voor het Tweede deel van de *Studies*. Dit deel, met den ondertitel *Asia, Europe and the Aegean, and their earliest interrelations*, zou dienst doen als dissertatie,

waarop Frankfort, na het doctoraal examen te hebben afgelegd met de vakken Oude Geschiedenis, Archaeologie en Egyptisch, op 24 Juni 1927 te Leiden den graad van Doctor in de Letteren heeft behaald.

Deze dissertatie, die geheel zonder mijn medewerking ontstond, is het knapste werkstuk, dat mij ooit als zodanig is voorgelegd. Samen met het Eerste deel vormt het een standaardwerk, dat zijn betekenis nog altijd niet heeft verloren. Het getuigt van een enorme energie, van een uitnemend organisatietalent, van een verbazingwekkende rijpheid van inzicht, maar ook van een zeer scherp kritisch vermogen. Door de twee delen van zijn *Studies* had Frankfort, de dertigjarige, zijn reputatie als een archaëoloog van betekenis volkomen gevestigd.

Het was nodig de voorgeschiedenis van zijn wetenschappelijke loopbaan enigszins uitvoerig te bespreken om duidelijk te maken, hoe snel Frankfort zich heeft ontwikkeld, en tegelijkertijd om zijn persoonlijkheid enigszins te karakteriseren. Het vervolg van zijn levensloop, afgezien van zijn wetenschappelijke werkzaamheid, zou men in enkele zinnen kunnen afdoen.

Toen Frankfort in 1927 promoveerde, was hij reeds opgetreden als director of excavations voor de Egypt Exploration Society. Men had in Engeland begrepen, dat hij, wegens zijn brede kennis, zijn vermogen snel waar te nemen en zijn doorzettingskracht, maar vooral wegens het gemak, waarmede hij met Arabisch werkvolk wist om te gaan, bij uitstek geschikt was voor de leiding van opgravingen in het Nabije Oosten. Voor de Engelsen heeft Frankfort opgravingen geleid te Tell el Amarna, te Abydos en te Erment. Behalve in de berichten over de opgravingen zijn de resultaten van dit werk neergelegd in enkele boeken: *The mural paintings of El Amarnah* (1929), *The city of Akhenaton* (1933), *The Cenotaph of Seti I at Abydos* (uitgegeven door de Egypt Exploration Society in 1933).

In 1929 heeft Frankfort zijn werkzaamheid als leider van opgravingen verplaatst naar Mesopotamië, waar hij optrad als Field

director voor de Irak-expeditie van de Universiteit van Chicago. Hij is werkzaam geweest in twee gebieden, in de streek van de Diyala, een zijrivier van de Tigris, juist ten oosten van Bagdad, te Tell Asmar en te Khafaje, en in de streek ten noord-oosten van Mosul, te Khorsabad, de stad van den Assyrischen koning Sargon II (van 742—705 v. Chr.), waaruit de belangrijkste Assyrische sculpturen van het Louvre afkomstig zijn. Deze werkzaamheid bleek evenwel te omvangrijk te wezen. In 1932 heeft Frankfort de leiding van de opgraving te Khorsabad overgedragen aan G. Loud.

Hoe hard en met hoeveel succes onder de leiding van Frankfort is gewerkt, blijkt uit de voorlopige verslagen, die over de opgravingen werden bekend gemaakt, uit de door het Oriental Institute uitgegeven samenvattingen over de resultaten, die intussen slechts ten dele onder Frankfort's naam zijn verschenen, maar verder ook uit een reeks van andere geschriften, die naar aanleiding van de onderzoekingen in Irak zijn ontstaan. Ik vermeld hier slechts zijn boekje over *Archaeology and the Sumerian problem* (1932), de twee grote delen over de sculpturen uit Tell Asmar en Khafaje (uitgegeven in 1939 en 1943), maar vooral het uiterst belangrijke werk over de rolzegels: *Cylinder seals, a documentary essay on the art and religion of the ancient Near East* (1939).

Ondanks deze publicaties en ondanks al het werk, dat in Mesopotamië en te Chicago voor de opgravingen moest worden verricht, heeft Frankfort nog tijd gevonden voor een taak als docent aan de Universiteit. Sedert 1933 was hij gedurende enige jaren verbonden aan de Universiteit van Amsterdam als buitengewoon hoogleraar in de Archaeologie en de Geschiedenis van het Nabije Oosten. Als een bijzonderheid van zijn colleges wordt verteld, dat Frankfort weinig boeken noemde, die reeds waren verschenen, maar bij voorkeur boeken, die binnenkort zouden verschijnen en ook inderdaad zijn verschenen. Sedert 1932 was hij tevens Research Professor of oriental archaeology aan het Oriental Institute te Chicago, waaraan hij van 1938 tot 1949 als hoogleraar verbonden is geweest. Dit Instituut zal een uitvoerige levensbeschrijving van Frankfort uitgeven, met een volledige bibliographie.

Hier een overzicht te geven van Frankfort's publicaties is niet mogelijk. Alleen dient de aandacht te worden gevestigd op een omschakeling in de wetenschappelijke belangstelling van deze merkwaardige persoonlijkheid. Was Frankfort eerst geheel in beslag genomen door de archaeologische vondsten en door hun wetenschappelijke interpretatie, langzamerhand is hij meer en meer aangetrokken door de studie van de mentaliteit der volkeren, waarvan hij de materiële overblijfselen had onderzocht. Deze nieuwe belangstelling blijkt reeds uit het zojuist genoemde grote werk over de rolzegels (van 1939). Ten slotte is zijn aandacht daar volkomen op geconcentreerd.

Hij dirigeerde het verzamelwerk *The intellectual adventure of Ancient Man* (1946), dat als een Pelican book is uitgegeven met den titel *Before philosophy* (1949). Dit werk werd onmiddellijk gevolgd door het grote boek *Kingship and the Gods: a study of ancient Near Eastern religion as the integration of society and nature* (1948) en *Ancient Egyptian religion* (1948), een boek waarvan de inhoud beter wordt weergegeven door den titel van de Nederlandse uitgaaf: *De levensopvatting van de oude Egyptenaren* (1950). De reeks van deze werken wordt afgesloten door *The birth of civilization in the Near East* (1951), een boek waarin Frankfort onder andere polemiseert tegen de denkbeelden van Spengler en Toynbee.

Deze nieuwe belangstelling van Frankfort en de laatst genoemde publicaties maken het begrijpelijk, dat hij in 1949 is aangezocht, en ook bereid is gevonden, zijn positie in Chicago te verwisselen met het directoraat van het Warburg Institute te Londen. Het moet voor Frankfort een zware taak zijn geweest daar de leiding over te nemen na het overlijden van Saxl. Deze voortreffelijke man, door allen die hem hebben gekend zo geacht en bemind om zijn grote gaven van hoofd en hart, bovendien iemand die alles overhad voor anderen en voor het Warburg Institute, had voor dit instituut een zeer belangrijke positie weten te scheppen aan de Universiteit te Londen.

Het was de bedoeling, dat het Warburg Institute onder de leiding

van Frankfort zijn werkzaamheid zou uitbreiden in de richting van de kunst en de cultuurgeschiedenis van de landen in het Nabije Oosten. Met die taak heeft Frankfort een aanvang gemaakt. Het voornaamste, wat hij voor het Instituut heeft verricht, was evenwel zijn zorg voor het nieuwe gebouw, dat het eerlang zal betrekken. Zoals een der leden van het Instituut mij schreef, zal het geheel aan zijn belangstelling en doorzettingskracht zijn te danken, wanneer dit nieuwe tehuis waarlijk zal voldoen aan de behoeften van het Instituut. Zijn eigen, zeer belangrijke bibliotheek heeft Frankfort aan het Warburg Institute vermaakt. Op die wijze zal zijn studiegebied op den duur aan het Warburg Institute vertegenwoordigd blijven.

Te Londen heeft Frankfort zich voornamelijk gewijd aan de studie voor de delen van de *Pelican History of Art*, die hij op zich had genomen. Hij had er in 1947 een aanvang mede gemaakt en in 1953 is de tekst voor het Eerste deel gereed gekomen. Voor het corrigeren van de drukproeven heeft hij niet meer kunnen zorgen. In April 1954 is hij door een duizeling overvallen tijdens het werk in zijn tuin, zorgend voor de bloemen, waarop hij zo bijzonder was gesteld. Reeds dadelijk bleek zijn toestand zeer ernstig te wezen. Een operatie bracht geen baat. Alle geestelijke arbeid was buitengesloten. Alleen heeft hij tot het laatst met hulp van een grammofoon genoten van zijn geliefde muziek. Op 16 Juli is hij zonder lijden heengegaan. — De kunst van het Oosten, bloemen, muziek begeleidden het einde van dezen man, een persoonlijkheid van grote vitaliteit, een voortreffelijk geleerde, maar bovendien een diep voelend mens.

A. W. BYVANCK

Noot bij de correctie. — Een levensbericht van Frankfort met een bibliographie is inmiddels verschenen in het *Journal of Near Eastern Studies*, XIV (1955). In de bibliographie worden enige werken vermeld, die binnenkort zullen verschijnen.

